

UMMÆLI

Nýtt føroyskt atlas til heim og skúla

Nú verður stuttligt at seta út í kortið

Erhard Jacobsen

Tað hevur ljóðað leingi, at tað fór at koma eitt nýtt atlas at avloysa tað fyrsta føroyska heimsatlassið, sum Føroya Skúlabókagrunnur gav út í 1993. Nógvar hefur verið gjørt til tess at halda grýtuni í kók, so at tað ikki skuldi vera kalt, ið varð lagt uppúr. Og fólk hava bíðað spent. Gitt hevur verið hvat mundi fara at standa í atlassinum, og um vit nú enn einaferð fóru at síggja Burgundarhólm, Grønhøvdaoyggjar ella Høvdastað í einum førøyskum atlassi. Men tolin trívst, og nú nýggja atlassið umsiðir er komið, kunnu tey flestu, eisini tey óttafullu, ekkaleys fara til trogið, tí lítil vandi skuldi verið fyri, at tú fert at fáa ilt av matinum, sum settur er á borðið.

Hetta nýggja atlassið, *Atlas til heim og skúla*, sum Nám gevur út, er sera notiligt fyri ikki at siga stásiligt og heilt øðrvísi enn tað fyrra, sum bara var slakar 100 blaðsíður. Hetta atlassið er størri, næstan 250 blaðsíður, prentið er fyrsta floks, og tað eru eisini nógvar fleiri upplýsingar í tí. Atlassið er serliga ætlað skúlunum, so at næmingar kunnu læra seg landafrøðilig hugtøk og háttalag og læra at lesa og skilja kort. Men onnur kunnu sjálvandi eisini brúka atlassið.

Saman við atlassinum fer Nám at geva út eitt nýtt heimskort at seta á veggina, og nýtt laminerað føroyakort, sum fer at tola at verða nógvar brúkt.

Landafrøði er gomul frøði

Landafrøði er elligomul. Líka frá fyrndini royndu fólk at ímynda sær, hvussu heimurin sá út, og sum oftast var tað tá meira hugflog enn heimur. Á hesum øki vóru tað tó gomlu grikkarnir, sum aftur

einaferð gjordust fyrimynd. Tey granskaðu, teknaðu kort og staðsettu og staðfestu støð og landsløg á ein hátt, ið minnir um nútímans staðfesting við longdar- og breiddarstigum. Millum teir kendu landafrøðingarnar frá hesi tíðini er eitt nú Ptolemæus (uml. 100 til uml. 170), sum gav út landalæruverk.

Landafrøðin fekk eitt afturstig í miðöldini, serliga í eldru miðöldini, tá ið alt skuldi trýstast í ein átrúnadjarligan karm, og royndir vórðu tá gjørdar at fáa sett Eden urtagarðin og Paradís á landakortið. Komedian hjá Dante (1265-1321) er ein kend og enn hugtakandi frásøgn um júst hesa heimsmýndina. Til alla lukku tóku arabar við, har sum grikkar sleptu, og teir mentu og varðveittu fornu vitanina um eisini landalæru til eina nýggjari tíð.

Landafrøðin hevur ment seg munandi í nýggjari og kanska serliga í okkara tíð. Fyrsta stóra frambrotið at kortleggja heimin kom við rannsóknarferðunum, sum byrja í 1400-talinum. Nú fara lærdar náttúrufrøðingar at máta og granska, mátiamboðini eru betri, og vit fáa eina meiri nútímans fatan av fyrbrigdum í náttúru og landslagi.

Og tað gongur skjótt framá, og tað er neyvan ov nógvar avgjørt at tosa um eina kollvelting í landafrøðini hesi seinastu árinum í okkara tíð. Nú kortleggja vit heimin við

nýggjari tøkni. Vit máta hann við radara og ekkoloddi, og vit taka myndir úr loftinum við flogfórum og frá fylgisveinum, ja, heilt niður í minsta smálut. Við kunningartøkni, t.d. GIS, ber til at goyma, greina og endurgeva landafrøðilig fyrbrigdi av øllum sløgum sum talgildar upplýsingar. Ja, nú er tað næstan eitt spæl at gera landakort.

Sumt av hesum er greidda umrøtt í hesum nýggja atlassinum.

Vit, sum onkuntíð hava fyri neyðini at kaga í eitt kort, kunnu fegnast um heimskortið hjá Google, sum roynir at savna alt, vit vita um lond og støð, so at vit skjótt kunnu finna ein bý, ein veg, ein stovn, ja, enn tá okkara egnu hús, tí lutfallið á hesum kortinum kann broytast í eini handavending. Tá ber til at síggja heildina ella fara djúpari niður í kortið og skoða neyvari alt eftir tørvi. Nakað tað sama kanst tú royna á heimasíðuni kortal.fo.

Vit villast heldur ikki so nógvar longur, hvørki til gongu ella í bili, tí nýggi elektroniski vevgisarin, GPS'arin, kennir stað og veg, og hann fer ikki skeivur.

Og verðin er ikki tann sama, tí nú ganga tey flestu við øllum hesum á fartelesfonini.

Tá so er, kunnu vit av sonnum spyrja, um vit hava brúk fyri einum prentaðum kortasavni ella kortabók, sum atlassið jú er.

Hvussu føroyskir skulu vit vera?

Nú er eitt atlas sum nevnt eitt savn av landakortum. Politisk kort vísa, hvar londini liggja, landamørk, høvuðsstaðin og størri býirnar í teimum ymsu londunum. So hava vit topografisku kortini, sum eru staðlýsingar, í atlassinum nevnd hæddarkort, sum vísa eitt nú, hvar høvini eru, áir og vøtn og hæddir í landslagnum ella dýpið í sjónum, alt lýst við ymiskum litum. Vanligt er at leggja tey politisku kortini og hæddarkortini saman, og tá fáa vit ofta eina meiri fjøltáttaða mynd, har til dømis vegir, staðarnøvn og serlig støð eru avmerkt. Umframt eru eisini í hesum atlassinum útbreiðslukort, sum vísa útbreiðsluna og nógðina av ávisum landafrøðiligum fyrbrigdum – bæði náttúrligum og menniskjagjørdum. Onnur t.d. veðurfrøðilig viðurskipti kunnu verða lýst við sonevndum javnlinjukortum.

Alt hetta kann vera við til at lýsa støð, lond og heimspartar, sjálvandi treytað av, at tú dugir at lesa upplýsingarnar á teimum ymsu kortunum.

Júst tað politiska ger, at atlas ofta byrja við og gera mest burtur úr heimlandinum, og tað kann verða tað fyrsta, sum talar fyri, at vit eisini fáa eitt føroyskt atlas, sum setir Føroyar í miðdepilin. Tá skal

atlassið staðfesta, at vit eru til, og at vit vilja vinna á t.d. danskleikanum í Føroyum, sum Jørgen-Frantz Jacobsen skrivaði um í 1920'unum, ella í dag á enskleikanum. Og tá so er, er sjálvandi lagt upp til orrustu. Serliga vit føroyingar eru ofta ósamdir um, hvussu føroyskir vit skulu vera, og hvør skal hava rætt at avgera, hvat føroyskt er. Summi óttast, at vit avbyrgja okkum landafrøðiliga og málsliga, onnur at vit herma ov nógvar eftir tí útlandska.

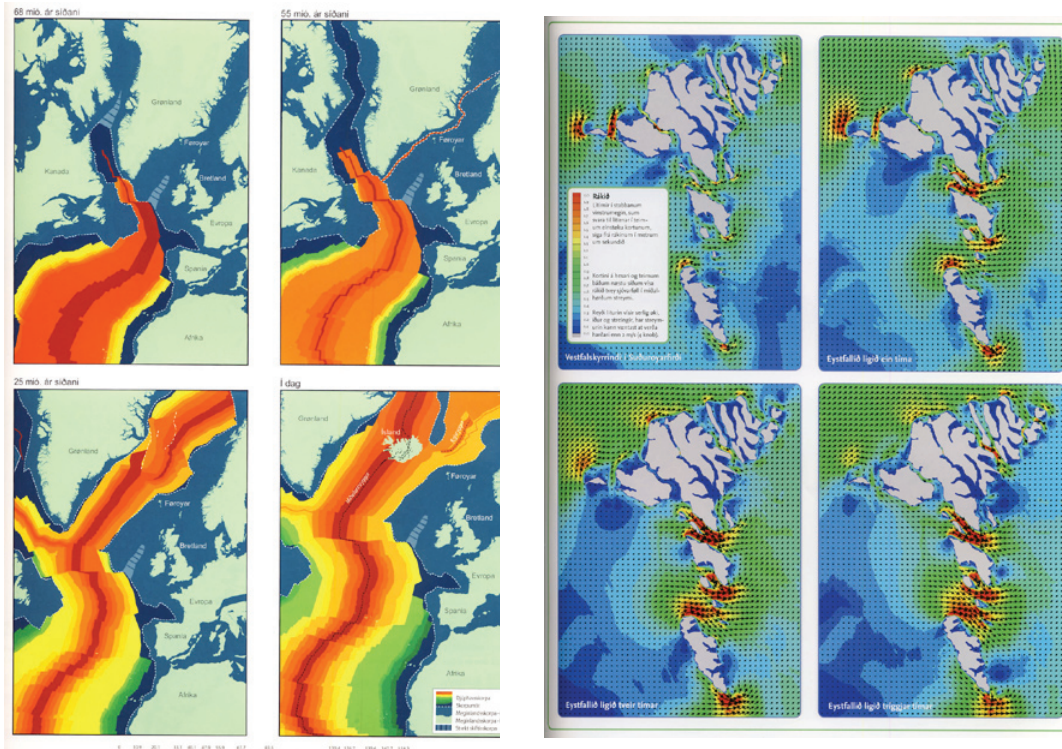
Alt gjort sambært viðtøkunum

Hetta nýggja atlassið til heim og skúla er ein týðing av enska atlassinum Collins Student World Atlas, sum kenda skotska forlagið HarperCollins Publishers gevur út. Hetta forlagið er kent fyri sínar atlasútgávur ikki minst tað stóra The Times Comprehensive Atlas of the World, sum júst er komið í 14. útgávu. Føroyska týðingin av Collins Student World Atlas er sjálvandi lagað til føroyska landafrøðiliga veruleikan. Tað er Erla Olsen, sum hevur týtt verkið til føroyskt. Nógvar fólk og stovnar hava veitt fakliga vegleiðing og latið tilfar, umframt at landafrøðiligar fylgibólkur hevur luttikið í arbeiðnum. So hetta skuldi borgað fyri góðsku.

Tá talan er um týðingar og staðarnøvn hevur ritstjórnin á Námi gjørt tað einasta rætta at venda sær til Staðarnavnanevndina og Málráðið við ivamálum. Tað er greitt, um vit samanbera við atlassið, sum kom út í 1993, at hesaferð hevur ritstjórnin tó verið meira hóvsum, og nógvar av tí, sum fólk stúrdar fyri og søgdu seg vita fór at standa í hesum nýggja atlassinum, er als ikki tikið við.

Landanøvn eru týdd við føroyskari stavseting, onkur staðarnøvn eru eisini umskrivað, harumframt eru nøvn á teimum stóru høvunum og nøkrum sundum týdd og nøvn á einstøkum firðum og býum. At ikki alt er týtt kann gera tað eitt sindur fløkjasligt viðhvørt. Vit síggja hópina av staðarnøvnum, sum eru stavað við øðrum stavraði enn tí føroyska, og heilt ørkymlandi verður tað, tá ið vit renna okkum í t.d. heitini Luksemborg og Luxembourg lið um lið á sama korti. Men soleiðis eigur tað at vera sambært viðtøkunum fyri slíkum arbeiði sum hesum, siga ritstjórnarnir.

Hetta, at ikki alt og bara ein lítil partur av øllum nøvnunum og heitum eru týdd, kann fáa teg at spyrja, hvussu eyðsýnt tað er, at

– Eg havi nakrar ferðir í hesum ummæli nevnt, at tú kanst loyva tær at ivast í, um vit hava brúk fyri einum føroyskum heimsatlassi. Eru tey útlendsku ikki líka góð, sum tað føroyska? Vit kundu eisini sagt tað øvugt, at her hava vit eitt føroyskt atlas, sum er líka gott og flott sum tey útlendsku, skrivur Erhard Jacobsen

Myndir: úr nýggja atlassinum